

Obraz menšín vo vysielaní vybraných elektronických médií

Vydané 13. marca 2008

Táto správa prináša výsledky a analýzu mediálnej prezentácie menšín vo vybraných elektronických médiách a zároveň nadväzuje na predchádzajúce monitorings, ktoré sa v súvislosti s touto témou realizovali od roku 2000. Predmetom analýzy boli štyri celoplošné televízie – STV, TV Markíza, TV Joj a TA3. Monitoring analyzuje spravodajské a vybrané publicistické relácie¹, pričom kritériom výberu bola sledovanosť a potenciálny vplyv na formovanie názorov a postojov občanov SR. Monitoring sa uskutočnil v dvoch časových fázach – v júni a v novembri 2007, pričom dĺžka každého monitorovaného obdobia bola 14 dní.

Sledovanými kategóriami boli priestor venovaný sledovaným menšinám a zároveň aj spôsob, akým boli zobrazované. Dôležitým kritériom pri monitoringu a analýze informácií boli Odporúčania pre rozhlasové a televízne vysielanie (*Ako správne zobraziť etnické menšiny v európskych krajinách*), ktoré sú v súlade s programovým vyhlásením Výboru pre televízne programy EBU (prijatým 26. októbra 1994) a sú tiež odozvou na Akčný plán, ktorý je súčasťou Viedenskej deklarácie z októbra 1993 schválenu najvyššími predstaviteľmi štátov a vlád členských krajín Rady Európy. Odporúčania boli vypracované v úzkej spolupráci medzi expertmi EBU, Rady Európy a PBME (Public Broadcasting for a Multicultural Europe, Verejnoprávne vysielanie pre mnohokultúrnu Európu).

Monitoring celoplošných televízií priniesol niektoré spoločné pozitívne prvky, predovšetkým:

- **Vo vysielaní televíznych médií postupne dochádza k celkovej žánrovej i obsahovej diverzifikácii. Vysielanie začína postupne reflektovať mnohoetnickosť a multikultúrnu štruktúru na Slovensku, pričom sa prejavujú snahy pozitívne participovať na informáciách o tejto rozmanitosti.**
- **Zvýšil sa počet, frekvencia a celkový časový priestor pre programy, ktoré zobrazujú rasové a etnické menšiny. Okrem snahy o ich pravdivý obraz je**

¹ Monitorované relácie – **STV – Jednotka:** *Správy STV, Ľudia na jednotku, Reportéri, O päť minút dvanásť, Chillí, Extra;* **Dvojka:** *Správy a komentáre, Národnostný magazín, Na tanieri, (Ne)celebrity, Sféry dôverné, Svedectvo, Orientácie, Cesty nádeje, Profesionál, Nie si sama, Família, Zelená šanca a VAT;* **TA3:** *Hlavné správy, Hlavné správy plus, Čierny Peter, Spektrum, Svet plus Portrét, Slováci, V politike a Týždeň;* **TV Markíza:** *Televízne noviny (o 17.00 aj o 19.00), Paľba, Na telo, Lampáreň, Najväčšie tragédie Slovenska, Reflex, Smotánka;* **TV Joj:** *Noviny, Noviny plus, Politika.sk, Črepiny, Črepiny s hviezdíčkou, Mojito.*

vidieť, že sa na tvorbe týchto programov čoraz viac zúčastňujú zástupcovia príslušných menšinových komunít.

- Podstatne sa zvýšil počet programov priamo namierených proti prejavom rasizmu a xenofóbie, pričom rastie podiel analytickejších novinárskych žánrov, ktoré reflektujú tieto problémy. Takto prezentované témy poskytujú možnosť divákovi rozpoznať skreslené informácie, ktoré podnecujú rasizmus a xenofóbiu, a umožňujú pochopiť a vžiť sa do situácie ľudí, ktorí čelia rasistickému a xenofóbnemu zaobchádzaniu.
- Najmä verejnoprávna STV na svojom druhom programovom okruhu proporcionálne a na solídnej profesionálnej úrovni prezentuje špecifické programové vstupy pre menšinové komunity, pričom na ich tvorbe a realizácii majú podiel experti, komentátori a moderátori aj z radov menšín.
- Okrem spravodajských relácií sa vo vysielaní televíznych médií uplatňujú princípy zamerané na dodržiavanie rovnakých práv a dôstojnosti všetkých občanov, pričom adekvátny priestor sa snažia poskytovať vyjadreniam expertov z najrozličnejších oblastí (*Ludia na jednotku, Sféry dôverné, Orientácie, Noviny plus, Portrét*).
- Média pristúpili pri tvorbe relácií i výbere tém k presadzovaniu väčšej invencie tvorcov, originalite nápadov a kredibilitate ich spracovania.

Na druhej strane vo vysielaní všetkých monitorovaných televízií stále pretrvávajú negatívne trendy a to najmä pri prezentovaní informácií o rómskej národnostnej menšine:

- Najmä v spravodajstve sú časté príspevky vyvolávajúce prejavy negatívneho a stereotypného zobrazovania života Rómov, ktoré vyvolávajú negatívne asociácie odlišnosti.
- V reláciách sa stále objavujú ponižujúce a ohovárajúce výrazy zo strany aktérov udalostí, ktorým tvorcovia relácií poskytujú neadekvátny priestor na vyjadrenie, alebo sú dokonca takéto výrazy prezentované zo strany samotných redaktorov týchto relácií.
- Ako ilustračné zábery sa v správach permanentne a opakovane vyskytujú zábery zdôrazňujúce etnickú príslušnosť Rómov, ktoré vytvárajú priestor k používaniu nepodložených a úmyselných asociácií o ich spojitosti so sociálnymi problémami. Zdôrazňovaním negatívnych javov pasivity, závislosti, chudoby a hladu bez paralelnej analýzy ekonomického a sociálneho vývoja vzťahov sú Rómovia v týchto záberoch zobrazovaní ako naturalizované skupiny alebo ako exotické exponáty.
- Najvýraznejšie sa objavuje spájanie trestnej činnosti s národnosťou Rómov. Prezentáciou úmyselných alebo neúmyselných dezinformácií môžu tieto

informácie vzbudzovať v poslucháčoch a divákoch negatívne mýty a skreslený obraz skutočnosti, ktoré podnecujú rasové a xenofobické názory.

- Nie ojedinele ešte stále dochádza k takej interpretácii udalostí preháňaním alebo škandalizovaním niektorých záležitostí, že to umožňuje šírenie paniky.
- Tzv. bulvárne relácie sa síce snažia reflektovať mnohokultúrnosť, dochádza však k neproporcionálnemu zastúpeniu príslušníkov národnostných, sociálnych, etnických i náboženských menšín, vyskytujú sa stereotypné zobrazovania najmä zdravotne postihnutých občanov, pričom sú informácie o týchto menšinách málo konfrontované s názormi odborníkov.

Pri analýze údajov o jednotlivých menšinách (menšinových skupinách) vychádzala ich špecifikácia z národnostnej, resp. etnickej príslušnosti (Rómovia, Maďari, Židia, Bulhari, Rusíni, Česi, ale aj migranti, resp. iní), sociálneho statusu (ženy, deti, zdravotne postihnutí, skupiny z hľadiska sexuálnej orientácie) alebo z náboženského vierovyznania (katolíci, evanjelici, židia).

Časový priestor, štruktúra vysielania a žánre

Výsledky monitoringu vybraných relácií celoplošných televízií ukázali, že celkový podiel informácií o menšinách v rámci vysielacieho času, ktorý bol predmetom monitoringu, nie je ani pätinový – z necelých 112 hodín vysielania je to 20 hodín, čo je 17,56 %.

Z celového času informácií o menšinách, ktorý bol spolu vo všetkých monitorovaných médiách 20 hodín, bola **viac ako polovica času venovaná informáciám o národnostných menšinách** (10:54:28). Podobne ako v predchádzajúcich monitoringoch, aj teraz boli na najväčšom priestore zobrazené najväčšie národnostné menšiny na Slovensku – Maďari a Rómovia. Súčet ich podielu na celkovom čase venovanom národnostným menšinám je na Jednotke 77%, na Dvojke 50%, v TV Markíza 72%, v TV Joj 49% a v TA3 56%. V súvislosti s informáciami o maďarskej menšine je ich celkový podiel determinovaný participáciou predstaviteľov tejto menšiny na politickom diani ako aj premietnutím otázok maďarskej menšiny do slovensko-maďarských vzťahov.

Čo sa týka Rómov, pri ich prezentácii stále platí smutne známa skutočnosť, že médiá informujú o Rómoch najmä vtedy, keď sa deje niečo negatívne, čo je väčšinou v súvislosti s páchaním trestnej činnosti. V tejto súvislosti dochádza k porušovaniu princípov Odporúčaní RE, novinárskej etiky, ako aj ľudských práv, keďže jedine pri rómskej menšine je neopodstatnene spájaná kriminalita s národnosťou. Tým sa neustále vo verejnosti vedome či nevedome fixujú stereotypy o Rómoch ako kriminálnych živloch.

Viac ako štvrtina informácií (5:09:53) z celového času venovaného menšinám **sa zaoberala skupinou sociálnych menšín**. Tu bola dominujúcou problematikou zdravotne postihnutých občanov, čo na jednej strane súvisí s trendom viacerých televízií zobrazovať prostredníctvom rôznych, najmä nespravodajských žánrov, osudy ľudí s telesným alebo duševným hendikepom a na druhej strane s faktom, že v období prvej fázy monitoringu bol

napríklad deň nevidiacich. Kategórii „náboženské menšiny“ boli venované necelé 4 hodiny (3:55:59), pričom väčší priestor bol venovaný nekatolíckym menšinám.

Pri porovnaní štruktúry vysielania o menšinových skupinách v jednotlivých televíziách s prevahou **dominujú informácie o národnostných menšinách vo všetkých televíziách okrem Dvojky**, kde dominujú náboženské menšiny, čo je vzhľadom na priestor, ktorý toto médium poskytuje nábožensky orientovanej problematike, prirodzené. Na Jednotke je viac informácií venovaných maďarskej menšine než rómskej, čo znamená, že viac priestoru bolo v kratších útvaroch spravodajstva, než napr. v investigatívnych reláciách. Na Dvojke dominujú informácie o ženách, čo súvisí s reláciou *Ľudia na jednotku*, ale tiež napr. prezentovanie témy „ženy k náboženským štruktúram“, a dost' vysoké zastúpenie majú náboženské skupiny vzhľadom na pomerne značný priestor, ktorý toto médium poskytuje náboženskému vysielaniu.

V **TV Markíza** jednoznačne dominuje problematika Rómov. Predovšetkým v súvislosti s vysielaním bulvárnych relácií (Reflex) majú v tomto médiu značný priestor informácie o zdravotne hendikepovaných. V **TV Joj** je situácia determinovaná podielom investigatívnej žurnalistiky, ktorá tvorí viac ako 54 percentný podiel na investigatívne vo všetkých televíziách. V kategórii národnostné menšiny dominujú „iní“, čo súvisí s témami zameranými na analýzu negatívnych, často rasovo motivovaných javov, a v kategórii „sociálne menšiny“ dominujú „postihnutí“, kde bolo v monitorovacom období odvysielaných viac príspevkov. V televízii **TA3** jednoznačne dominujú z menšín Rómovia, čo súvisí najmä s témou odvolania K. Orgovánovej z postu splnomocnenkyne vlády.

Kauzy

V prvej fáze monitoringu sa médiá zvýšenou mierou venovali dvom rezonujúcim politickým kauzám – odvolaniu Kláry Orgovánovej z postu splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity a vyšetrovaniu údajného napadnutia študentky Hedvigy Malinovej.

O kauze „*Odvolanie Orgovánovej*“ najviac informovala televízia TA3, keď do celkového času (22 minút) je zaradená aj publicistická relácia Téma dňa, v rámci ktorej sa uskutočnil aj rozhovor s K. Orgovánovou, do ktorého vstupoval aj podpredseda vlády SR. D. Čaplovič.

Spravodajská televízia TA3 najviac času z monitorovaných televízií venovala aj kauze „*Malinová*“. V tomto prípade až 17 a pol minúty tvorili informácie spravodajského charakteru. Napríklad 25. júna priniesla TA3 v relácii Hlavné správy o prípade vyšetrovania údajného napadnutia H. Malinovej hneď tri správy po sebe.. O tejto kauze informovala v novembri 2007.

V druhej fáze monitorovaného obdobia bola jednou z hlavných káz „*krištáľová noc*“ v Prahe – príprava a priebeh demonštrácie neonacistov 17. novembra 2007. Pomerne vysoký podiel informácií, ktoré sa týkali zásahu polície v nitrianskom klube (išlo o druhú najviac prezentovanú kauzu) a ktoré podnietili viaceré televízie venovať sa téme extrémizmu a rasovo motivovanej trestnej činnosti. Najviac informácií o „*zásahu policajtov v nitrianskom klube*“ priniesla TV Joj. Tejto téme sa televízia venovala jednak v spravodajstve (6 minút, 12 sekúnd), v relácii Noviny plus, resp. Črepiny plus (14 a pol minúty) a tiež v relácii Črepiny (vyše 10 minút), keď téma zásahu polície prezentovala témy súvisiace s bojom proti

extrémizmu, zásahmi polície pri rôznych „inkriminovaných“ akciách, resp. aj rekapituláciu prípadu vraždy D. Tupého.

Televízia TA 3 venovala informáciám o kauze „krištáľová noc v Prahe“ najviac z celkového času, ktorý venovali tejto kauze monitorované televízie. Okrem takmer každodenného spravodajstva v celkovej dĺžke 7 minút 26 sekúnd sa tejto kauze venovala aj v relácii Téma dňa (11 minút 23 sekúnd) a v relácii Svet plus (4 minúty 45 sekúnd).

Mediálne efekty

Už sme vyššie uviedli, že najväčším problémom slovenských televíznych médií je spôsob informovania o Rómoch. Treba poukázať na to, že porušovania Odporúčaní RE o zobrazovaní menšín, ale aj ústavných práv i etických princípov žurnalistiky sa dopúšťali všetky monitorované médiá, najviac však TV Markíza. Obraz Rómov prezentovaný spravodajstvom tejto televízie je často založený na fixovaní stereotypov a negatívneho obrazu Rómov ako kriminálnikov a ako neprispôsobivého kričiaceho davu, ktorý žije v špine a neporiadku a ktorého jednotlivci nie sú schopní implementovať sa do civilizovanej spoločnosti. Pri rôznych deliktach alebo udalostiach znamenajúcich vybočenie z normy sa v súvislosti s Rómami často uvádza ich národnosť. Dovoľme si uviesť konkrétne príklady informácií zo spravodajských relácií:

TV Markíza

15.6. *Správa informuje o tom, že vandali rozobrali jednému obyvateľovi obce Komín. Redaktor aj v titulku správy a tiež v samotnej správe uvádza, že aj poškodený aj páchatelia sú Rómovia.*

19.6 *Mentálne postihnutý chlapec sa pokúsil o znásilnenie. Redaktor uvádza, že je Róm a vyslovuje rôzne domnienky ohľadne vývoja prípadu, ktoré nie sú ničím podložené.*

24.6. *Informácia hovorí o evakuácii rodín v dôsledku havárie. Redaktor uvádza, že ide o Rómov.*

27.6. *Informácia hovorí o vražde ženy v Družstevnej nad Hornádom. Redaktor uvádza, že obeť bola Rómka.*

28.6. *Informácia ukazuje akciu polície zameranú na drogových dílerov v Seredi. Redaktor informuje že to boli Rómovia. Správa je vysielaná v tej istej podobe o 17.00 i o 19.00 hod.*

7.11. *Príspevok o lúpeži v záložni. Atraktivitu zabezpečilo získanie záberov z incidentu priemyselnou kamerou. Redaktor tvrdil, že jej údajní spolupáchatelia boli „asi Rumuni“, čo je domnienka bez potvrdenia*

8.11. *Správa informuje o fetujúcej mládeži, ktorá sa schádza v parku. Redaktor uvedie, že sú to Rómovia. Poskytol priestor pánovi, ktorého predstavil iba titulok „ilustračné zábery“. Nie je jasné či nebol použitý materiál z inej reportáže. Jeho slová boli vytrhnuté z kontextu, keďže sa neryjadroval k fetovaniu ale k alkoholu.*

9.11. *Správa o úmrtí trojmesačného dievčatka v osade. Príčina smrti nie je známa, ale redaktor podsunul komentár o katastrofálnych podmienkach v osade („šváby, špina“) podfarbený zábermi nahého dieťaťa skáčuceho v kaluži plnej blata (o 17.00). Tá istá správa len v skrátenej podobe (o 19.00).*

TV Joj

9.11. *Tá istá udalosť ako v TV Markíza - Úmrtie trojmesačného dievčatka v osade. Rovnaká správa ako na Markíze, ale redaktor uviedol, že išlo o prirodzenú príčinu smrti zistenú pitvou (zápal pľúc). Aj keď sa nepreukázalo cudzie zavinenie, redaktor naznačil aj takúto možnosť a komentoval situáciu*

obligátnou témou hygiena v osadách („šváby, špina“) čo bolo podfarbené s ilustratívnymi zábermi na hmyz v príbytkoch .

Jednotka

14.11. Správa informuje o diskriminácii Rómov v Čechách. V správe sú použité tie isté ilustračné zábery ako 11.11., teda z priestorov gymnázia vo Zvolene, a to bez uvedenia titulkov, že ide o ilustračné zábery.

Kauza „Odvolanie K.Orgovánovej“

Informácii o odvolaní K.Orgovánovej venovali všetky televízie, najväčší však TA 3 a Jednotka. Všetky televízie v ilustratívnych záberoch uvádzali snímky z ošarpaných osád s polonahými vykrikujúcimi malými deťmi. Tieto zábery dokonca uvádzali aj diskusnú reláciu s K. Orgovánovou na TA 3, zrejme ako doklad o „riešení bytových problémoch Rómov“, čo bolo uvádzané v komentári počas týchto záberov.

V spravodajských reláciach sa však objavilo niekoľko správ, ktoré zobrazovali rómsku menšinu v pozitívnom svetle. TV Markíza uviedla informáciu o rómskej materskej škole s pozoruhodnou dochádzkou a výraznou podporujúcou funkciou pre miestnych Rómov. Napriek tomu však dostal priestor predstaviteľ obce, ktorý použil expresívny opis situácie, ktorá by podľa neho nastala, ak by zvýšili poplatok (1 Sk) za škôlku: „Bolí by schopní nás poraziť“.

Medzi objektívne možno zaradiť správy o diskriminácii rómskych detí vo vzdelávaní (Jednotka), o asistentoch rómskych učiteľov (TV JOJ) ako aj niektoré témy z bulvárnej relácie Reflex. Z hľadiska objektívnosti treba hodnotiť najvyššie výborne spracovanú časť relácie na Dvojke *Ludia na jednotku* o práci Idy Keralovej s deťmi.

Záver

Možno konštatovať, že vzhľadom na pomerne širokú žánrovú štruktúru televízneho vysielania má televízny divák možnosť získať pomerne diverzifikované informácie o skladbe slovenskej občianskej spoločnosti. Mnohé špecializované relácie a spravodajstvo aj vzhľadom na potrebnú mieru aktuálnosti prinášajú pomerne rôznorodý pohľad na život menšín. V niektorých prípadoch je aktuálna téma priam výzvou na „rozohranie“ škály pohľadov na ňu: tak to bolo globálne pri prezentácii udalostí pred a počas 17. novembra 2007 v Prahe. Inokedy poňatie mnohokultúrnosti sklzáva do stereotypného kliše, keď sa informácie zameriavajú len na akúsi osudovosť života človeka: tak je to často pri prezentovaní najmä nespravodajských žánrov o zdravotne hendikepovaných. Taktiež existuje výsek tejto štruktúry menšín, kde pretrvávajú tendencie rokov minulých hlboko zafixované v podvedomí slovenskej spoločnosti: je to štruktúra a spôsob informovania o Rómoch.

„Realizované s finančnou podporou Úradu vlády SR v rámci Akčného plánu predchádzania všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie“*

